

مبلمان شهری، هویت و تاریخچه آن

بدون شک بهبود محیط زیست را نمی توان منحصر موقوف به حذف آلاینده ها و توسعه خدمات بهداشتی دانست، چرا که ایجاد فضاهای زیبا و دلپذیر و سازماندهی ساختارهای شهری موزون و متناسب، نقش بسیار مهمی در ایجاد روحیه نشاط و شادابی و کاستن از تنش های روحی جامعه ایفا می کند.

این روزها نقش مبلمان شهری در خدمت رسانی به شهروندان هر شهر بر کسی پوشیده نیست. اما مسئولین امر و دست اندرکاران امور شهری معتقدند که گذشته از امر خدمات رسانی، حفظ هویت و زیبایی سیمای شهری نیز از اولویت بالایی برخوردار است. چنانچه در برخی موارد دیده می شود با گسترش بی ضابطه بسیاری از شهرهای بزرگ و افزایش جمعیت، رفته رفته تسلط مسئولین شهری به کنترل اوضاع اجتماعی و پرداختن به امور سیمای شهرها و ساماندهی آنها کمتر از گذشته می شود و گاهی حفظ هویت سیمای بصری در زیر پوشش عملکردها و پاسخ به نیاز روزمره شهروندان به فراموشی سپرده می شود. در بعضی موارد نیز به جرات می توان گفت هجوم بی رویه و حساب نشده جمعیت از روستاها و شهرهای کوچکتر به شهرهای بزرگ و به ویژه کلان شهرها و در نتیجه نیاز بیشتر به خدمات شهری مناسب، باعث به وجود آمدن سیمایی نامناسب و اغتشاش در هویت و کالبد شهر می شود.

با همه اینها، شهر یک اثر هنری بزرگ است که آفرینندگانی به وسعت خود و به تعداد جمعیتش دارد. شاید بتوان گفت «هدف غایی یک شهر ایجاد محیطی خلاق و پرورنده برای مردمی است که در آن زندگی می کنند». چنین محیطی با گوناگونی بسیار، آزادی انتخاب به افراد می دهد و زمینه خلاقیت را فراهم می آورد. فضای شهر حداکثر ارتباط را با مردم و زیستگاه پیرامونشان برقرار می سازد و تنها یک وسیله برای در اختیار گذاردن تمام این ها در دست دارد؛ امکانات مناسب شهری.

در فضای میان ساختمان ها و بناها، عناصر مکملی نیاز است تا زندگی شهری را سامان بخشد. تجهیزاتی که همچون اثاث یک خانه، امکان زندگی را در فضای محصور میان سنگ و بتن و شیشه فراهم آورد. این اجزاء، جریان حرکت، سکون، تفریح و اضطراب را در شهر تنظیم می کنند و به آن روح می بخشند. اثاثه، تجهیزات یا مبلمان شهری، خیابانی یا فضای باز اصطلاحات رایج این تسهیلات و امکانات هستند. این تسهیلات در انگلستان بیشتر به «مبلمان خیابانی» و در امریکا به «مبلمان همگانی» با «مبلمان فضای باز» معروف هستند. «اثاثه، جمع اثاث به معنای وسایل و لوازم زندگی است. تجهیزات، جمع تجهیز، در مفهوم

آراستن و بسیج کردن و بیشتر به وسایل و ساز و برگ نظامی اطلاق می شود. مبلمان واژه فرانسوی به معنای مجموعه اثاثه و دکوراسیون یک محل است.»

رایج ترین ترکیب فوق، «مبلمان شهری» است که می تواند دربردارنده مفاهیم ضمنی نیز باشد. دامنه مفهومی و کاربردی این واژه بسیار گسترده است. مبلمان شهری به مجموعه وسیعی از وسایل، اشیاء، دستگاه‌ها، نمادها، خرده بناها، فضاها و عناصری گفته می شود که چون در شهر و خیابان و در کل، در فضای باز نصب شده اند و استفاده عمومی دارند، به این اصطلاح معروف شده اند.

امروزه مشکل اصلی تهران بزرگ در دو بعد حرکت شهری (سواره و پیاده) و مشکلات ادراک و رفتار در منظر شهری قابل بررسی است.

بنابراین وظیفه و مسئولیت خطیری برای برنامه‌ریزی، ساماندهی، آرام‌سازی و بهسازی فضا و تجهیزات شهری بر دوش مسئولین، مدیران، طراحان و هنرمندان ایرانی می باشد.

در تاریخ نگاری ایران، تاریخچه مدون و جداگانه ای از انواع مبلمان شهری و سیر تکاملی آن به چشم نمی‌خورد و سوابق موجود به صورت پراکنده از میان مدارک تاریخی کشور به دست آمده است. از آنجا که قدمت تمدن های باستانی در ایران بسیار بیشتر از اکثر نقاط دنیا و به ویژه تمدن های اروپایی که امروزه در زمینه عناصر و مبلمان شهری پیشرو هستند می باشد، تظاهر حالات ابتدایی بعضی از عناصر و مبلمان شهری مانند انواع آبنماها در زمان هخامنشی در ایران، لوح های سنگی، تندیس های سنگی از پادشاهان و ... که نمایانگر قدمت طولانی مبلمان شهری در ایران است را می توان به این تمدن نسبت داد. در دوران بعد از اسلام نیز هر زمان که حکومت مقتدری بر سرکار بوده تجلی اقتدار آن در شکوه شهرها به نمایش درآمده است. به عنوان مثال در معماری صفویه، همواره خانه های ایرانی دارای الگوی سکوی خصوصی در کوچه و خیابان بودند که عابران پیاده نیز از آن استفاده می کردند. نحوه زنده شدن معابر با این سکوها تنظیم می شد. بعضی از این عناصر هم ریشه در باورهای مذهبی مردم- نظیر سقاخانه ها که در تمام نقاط شهر دیده می شدند داشته است.

بعد از انقراض حکومت صفویان، دولت مرکزی قدرتمندی بر ایران حکومت نکرد و کشور از این زمان به بعد به خصوص در زمان قاجاریه دچار آشفتگی شدید در زمینه های مختلف هم چنین مسایل و عناصر شهری گردید به طوری که فرصتی برای تعبیه عناصر و مبلمان شهری فراهم نشد.

کشف و اختراع بعضی از عناصر مانند برق، تلفن در خارج از مرزهای کشور، ضعف اقتصادی و درگیری های داخلی نیز مزید بر علت شد تا کشور با وجود داشتن سابقه درخشان و مثال زدنی در طراحی و برنامه ریزی شهری و عناصر آن، به دلیل موارد نامبرده از قافله عقب مانده و تا امروز به استثنای حرکت های پراکنده در بعضی از شهرهای کشور، در زمینه برنامه ریزی شهری و تجهیزات آن از جمله مبلمان شهری دنباله روی کشورهای پیشرفته باشد.

بسیاری از عناصر به کار رفته در یک خیابان، سابقه‌ای به قدمت تمدن بشری دارند. از جمله این عناصر می‌توان به انواع سرپناه و نشست گاه‌ها اشاره کرد. برخی دیگر از این عناصر به طور مشخص معلول ابداع یا اختراعی تاریخی هستند. به طور مثال نیاز به تلفن همگانی در مکان های عمومی پس از ظهور تلفن و فراگیری آن در اروپا و سایر نقاط شکل گرفت. هم چنان که در بخش پیشین نیز اشاره شد، در بررسی سیر تحول شهر و خیابان، نقطه عطف بسیار مهمی وجود دارد و آن انقلاب صنعتی است و این پدیده نه تنها بر سیمای ظاهری شهر تاثیر گذاشت بلکه تا اعماق وجودی جزئی‌ترین مسائل شهری ریشه دواند. وابستگی‌هایی را از بین برد و نیازهایی را ایجاد کرد با ظهور طراحان قرن بیستمی از گوشه و کنار دنیا، این شاخه از گرایش‌های طراحی هم بسیار گسترده و هم متنوع شد. نو آوری در مواد، فرایندهای تولید و فناوری، طرح های کامل تر و جامع تری را سبب گشت. مفاهیمی هم چون یکپارچگی، هماهنگی، هویت و دوام در سر لوحه کار طراحی برای مجموعه اجزای مبلمان شهر قرار گرفت.

حال در آغاز قرن ۲۱ آنچه بیش از همه مورد توجه قرار گرفته است، تخریب های جهانی زیست محیطی است. می توان پیش بینی کرد که طراحی در آینده در صدد عرضه محصولاتی خواهد بود که با محیط زیست سازگار باشند. مبلمان شهری نیز از این قاعده مستثنی نیست و اگر تا به حال کمتر بدان توجه شده است در آینده چنین نخواهد بود. مبحث مبلمان شهری در کنار رفع نیازهای مادی گروه های مختلف استفاده کننده از فضاهای شهری، به بعد زیبا شناسانه آن نیز باید پردازد و این زیبایی بیش از هر چیز حاصل هماهنگی، وحدت و تنوع، تکرار شونده‌گی و انعطاف پذیری عناصر دخیل در طراحی شهری است. چه در غیر این صورت نابه سامانی و بی هدفی که امروز به دلیل پراکنده کاری و خود محوری های به اصطلاح صرفه اقتصادی و نبود الگو و ضوابط مناسب و استاندارد شده برای این عناصر بروز کرده چهره شهر را مخدوش نموده و راه گشا نیست